

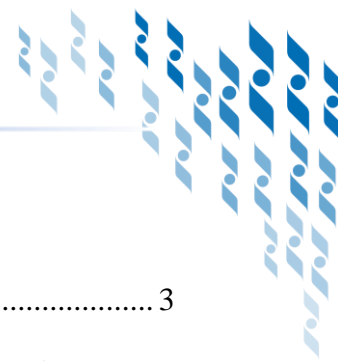
JUSTIITSMINISTEERIUM

Eesti kahju hüvitamise regulatsiooni vastavus Euroopa Liidu õigusele autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste rikkumise korral

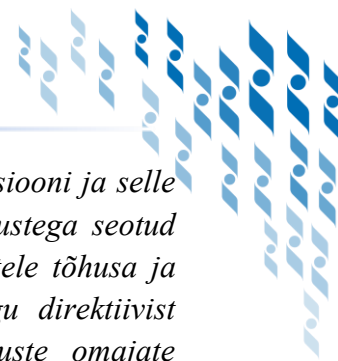
Justiitsministeerium
28.02.2020

Henrik Trasberg
Intellektuaalse omandi ja
konkurentsiõiguse talitus
Õiguspoliitika osakond

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. KAHJU HÜVITAMISE SÜSTEEM AUTORI- JA SELLEGA KAASNEVATE ÕIGUSTE RIKKUMISEL EESTIS JA EUROOPA LIIDUS.....	5
Õiguskaitsevahendid kahju hüvitamiseks autori- ja kaasnevate õiguste rikkumisel Eesti õiguses.....	5
Jõustamisdirektiivis sätestatud õiguskaitsevahend kahju hüvitamiseks intellektuaalomandi õiguste rikkumisel.....	7
2. EESTI ÕIGUSE VASTAVUS JÕUSTAMISDIREKTIIVIS SÄTESTATUD KAHJUHÜVITISE MÄÄRAMISE ESIMESELE ALTERNATIIVILE.....	8
3. EESTI ÕIGUSE VASTAVUS JÕUSTAMISDIREKTIIVIS SÄTESTATUD KAHJUHÜVITISE MÄÄRAMISE TEISELE ALTERNATIIVILE.....	13
VÕS § 127 lg 6 teise lause kooskõla jõustamisdirektiiviga	14
VÕS § 127 lg 6 teise lause rakendamine kohtupraktikas.....	17
4. KINDLASUMMALISE KAHJUHÜVITISE VÄLJAMÕISTMINE KAHEKORDSE HÜPOTEETILISE LITSENTSITASU SUURUSES	18
KOKKUVÕTE	21

Justiitsministeerium on käesolevalt analüüsinud Eesti kahju hüvitamise regulatsiooni ja selle rakendamist kohtupraktikas autoriõiguse ning autoriõigusega kaasnevate õigustega seotud rikkumiste korral, et tuvastada, kas kehtiv regulatsioon tagab õiguste omajatele tõhusa ja kõrgetasemelise kaitse ning on kooskõlas Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivist 2004/48/EÜ tulenevate nõuetega. Analüüsi raames on hinnatud ka õiguste omajate esindusorganisatsioonide ettepanekuid olemasoleva süsteemi muutmiseks.

SISSEJUHATUS

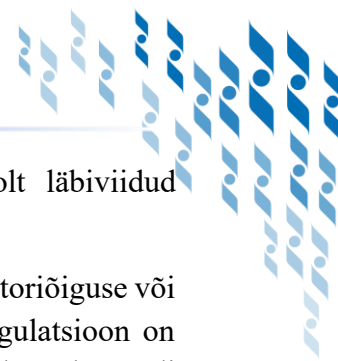
Autoriõiguse seaduse (AutÕS)¹ eesmärk on mh tagada kultuuri järjepidevus ning luua autoritele, teose esitajatele, fonogrammitootjatele, televisiooni- ja raadioteenuse osutajatele, filmi esmasalvestuse tootjatele ja andmebaasi tegijatele soodsad tingimused teoste ja muude kultuurisaavutuste loomiseks ja kasutamiseks (vt § 1 lg 1). Autoriõigus võimaldab õiguste omajal otsustada, kas ja millisel moel on teistel lubatud loodud teost kasutada, sh kopeerida, muuta, levitada ja üldsusele suunata, ning teenida oma loominguga kasutamise eest tulu. Teose loomisel tekkiv ainuõigus motiveerib autoreid panustama loometegevusse aega ja ressursse. Sarnaselt tagavad AutÕS 8. peatükis toodud autoriõigusega kaasnevad õigused majandusliku stiimuli, loomaks esituse, helisalvestise, televisiooni- ja raadiosaateid ning filme. Autoriõiguse süsteemi kaudu tagatav teoste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide kaitse soodustab ka tööhõivet ning parandab konkurentsivõimet loomevaldkondades. Selleks, et autoriõiguse süsteem saaks eesmärgipäraselt toimida, peab olema tagatud, et õiguste omajal on võimalik teose või kaasneva õiguse objekti loomisel tekkivaid ainuõigusi ka tõhusalt kaitsta, sh kasutada õiguskaitsevahendeid juhul, kui autori- või kaasnevaid õigusi rikutakse.

Probleemi olemus. Suur osa digitaalses formaadis teoseid, eriti muusika- ning audiovisuaalseid teoseid, on nii legaalsete kui ka illegaalsete kanalite kaudu kergesti kättesaadavad. Selliseid teoseid on lihtne kopeerida, edastada, teha kolmandatele isikutele kättesaadavaks ja muul moel kasutada, kusjuures õiguste omajal on väga keeruline (või paljudel juhtudel sisuliselt võimatu) kontrollida ja takistada oma teose loata kasutamist. Sellest lähtuvalt on autori- ja kaasnevate õiguste rikkumise korral üheks olulisemaks õiguskaitsevahendiks kahju hüvitamise nõude esitamine, mille eesmärk on kompenseerida õiguste omajale kahju, mida teose või kaasnevate õiguste objekti õigusvastane kasutamine talle põhjustas.

Kahju hüvitamise nõude esitamise teeb autoriõiguse ja kaasnevate õiguste rikkumisel praktikas keeruliseks asjaolu, et kuigi rikkumisi on palju, on neist igapähega tekitatud kahju sageli väga väike ning rikkumise ja tekkinud kahju tõendamise keerukuse tõttu ei ole kahju hüvitamise nõude esitamine õiguste omajate jaoks tihti otstarbekas. Õiguste omajate kollektiivse esindamise organisatsioonid on korduvalt juhtinud Justiitsministeeriumi tähelepanu asjaolule, et autorid ja nende esindajad ei ole motiveeritud kahjunõudega kohtusse pöörduma, kuivõrd kahju sissenõudmisega kaasnevad kulud ületavad eelduslikult saadava kahjuhüvitise.² See, et kahju tõendamise keerukus ja kulukus on autoriõiguse rikkumise tõttu kahju hüvitamise nõude

¹ Autoriõiguse seadus. – RT I, 19.03.2019, 55.

² Näiteks Eesti Autorite Ühingu 17.04.2018. a kiri Justiitsministeeriumile.

esitamisel oluline praktiline probleem, nähtub ka Euroopa Komisjoni poolt läbiviidud uuringust.³

Õiguste omajate väljakutsed kahju hüvitamise õiguskaitselahendi kasutamisel autoriõiguse või sellega kaasnevate õiguste rikkumisel tõstatavad kahtluse, kas Eesti vastav regulatsioon on kooskõlas Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiviga 2004/48/EÜ intellektuaalomandi õiguste jõustamise kohta⁴ (edaspidi **jõustamisdirektiiv**), mis näeb mh ette tingimused kahju hüvitamise nõude sisule ja menetlusele intellektuaalomandi õiguste rikkumise puhul ning mille eesmärk on tagada õiguste omajate kõrgetasemeline kaitse EL liikmesriikides.⁵ Intellektuaalomandi õiguste kõrgetasemelise kaitse saavutamiseks näeb jõustamisdirektiiv ette, et kahjuhüvitise summa arvestamisel võetakse arvesse iga konkreetse juhtumi eripära ning tagatakse õiguste omajale kogu tekkinud kahju hüvitamine, ilma et õiguste omajal lasuks seejuures ebaoproportsionaalselt kõrge koormis kahju suuruse tõendamisel.⁶ Seetõttu on jõustamisdirektiiviga sätestatud standard sobiv mõõdupuu, hindamaks, kas Eesti kahju hüvitamise regulatsioon tagab õiguste omajatele tõhusa kaitse autoriõiguse või sellega kaasnevate õiguste rikkumise vastu.

Käesoleva analüüsi peamine eesmärk on hinnata, kas Eesti kahju hüvitamise regulatsioon ja selle rakendamine on kooskõlas Euroopa Liidu õigusest tulenevate nõuetega autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste rikkumise korral. Analüüsi teine ning eelnevaga seotud eesmärk on hinnata, kas autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste rikkumise korral kohalduv kahju hüvitamise reeglistik vajab muutmist. Selle raames analüüsitakse ka Eesti Autorite Ühingu poolt Justiitsministeeriumile tehtud ettepanekut näha autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste rikkumise korral ette fikseeritud suuruses kahjuhüvitis, mis vastab kahekordsele nn hüpoteetilisele litsentsitasule, mida rikkuja oleks pidanud õiguste omajale teose või autoriõigusega kaasneva õiguse objekti kasutamise eest maksma.⁷

Analüüsi ülesehitus. Analüüs on jaotatud neljaks peatükiks – esimeses kolmes peatükis analüüsitakse Eesti kahju hüvitamise regulatsiooni autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste rikkumise korral ning selle rakendamise vastavust Euroopa Liidu õigusest tulenevatele nõuetele. Neljandas peatükis on hinnatud Eesti Autorite Ühingu ettepanekut.

³ Vt Komisjoni 29.11.2017. a teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule ning Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele „Suunised intellektuaalomandi õiguste jõustamist käsitleva Euroopa Parlamendi ja nõukogu 29. aprilli 2004. aasta direktiiv 2004/48/EÜ teatavate aspektide kohta“. COM(2017) 708 final (Komisjoni suunised), lk 3; Euroopa Komisjon. *Public consultation on the evaluation and modernisation of the legal framework for the enforcement of intellectual property rights*, 07.12.2015, lk 10, 26–28. Kättesaadav: <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/18661/attachments/1/translations/en/renditions/native>.

⁴ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2004/48/EÜ, 29.04.2004, intellektuaalomandi õiguste jõustamise kohta. – ELT L 157, lk 45–86 (eestikeelne eriväljaanne: ptk 17, kd 2, lk 32–39).

⁵ Vt jõustamisdirektiivi põhjendus 10.

⁶ Vt EKo 17.03.2016, C-99/15, *Liffers*, p 24; jõustamisdirektiivi põhjendused 10, 17 ja 26.

⁷ Eesti Autorite Ühingu 17.04.2018. a kiri Justiitsministeeriumile.

1. KAHJU HÜVITAMISE SÜSTEEM AUTORI- JA SELLEGA KAASNEVATE ÕIGUSTE RIKKUMISEL EESTIS JA EUROOPA LIIDUS

Käesoleva peatüki eesmärk on anda ülevaade, millistel õiguslikel alustel on võimalik nõuda autori- ja sellega kaasnevate õiguste rikkumise tulemusel tekitatud rahalise kahju hüvitamist Eestis, ning lühidalt tutvustada jõustamisdirektiiviga sätestatud kahju hüvitamise õiguskaitsevahendit.

A. Õiguskaitsevahendid kahju hüvitamiseks autori- ja kaasnevate õiguste rikkumisel Eesti õiguses

AutÕS § 81⁷ lg 1 sätestab õiguskaitsevahendid autoriõiguse ja autoriõigusega kaasnevate õiguste rikkumise korral. Rahalise nõude esitamist võimaldab kaks paralleelset õiguskaitsevahendit – autor või autoriõigusega kaasnevate õiguste omanik võib teose või autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti (näiteks esituse) õigusvastase kasutamise korral nõuda:

- 1) teose või kaasnevate õiguste õigusvastase kasutamisega tekitatud **varalise ja mittevaralise kahju hüvitamist** vastavalt VÕS §-le 1043 ja/või
- 2) teose või kaasnevate õiguste objekti õigusvastase kasutamise teel **saadu väljaandmist** vastavalt VÕS §-dele 1037 ja 1039.⁸

Lisaks rahalistele nõuetele on õiguste omanikel nende õiguste rikkumise või rikkumise ohu korral võimalik nõuda ka (i) teose või kaasnevate õiguste objekti õigusvastase kasutamise või sellega ähvardamise lõpetamist; (ii) rikkumisest hoidumist tulevikus rikkujalt ja isikult, kelle teenuseid kasutati rikkumise eesmärgil, (iii) teose või autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti taastamist esialgsel kujul, (iv) õiguste objekti koopia muutmist spetsiifiliste vahenditega ning (v) rikkumise kõrvaldamiseks tema õigusi rikkuvate kaupade ning põhiliselt kaupade tootmiseks või valmistamiseks vajalike materjalide ja seadmete suhtes mõistlike abinõude rakendamist, muu hulgas nende hävitamist või tagasivõtmist või lõplikku eemaldamist turundusvõrgust.⁹

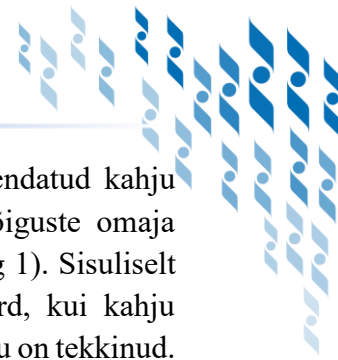
AutÕS § 81⁷ lg-st 1 nähtuvalt on rahalise nõude esitamine võimalik nii kahjuhüvitisena vastavalt VÕS §-le 1043 kui ka alusetu rikastumise sätete alusel vastavalt VÕS §-dele 1037 ja 1039.

Kahju hüvitamine vastavalt VÕS §-le 1043. VÕS § 1043 kohaselt peab kannatanule õigusvastaselt kahju tekitanud isik kahju hüvitama, kui ta on kahju tekitamises süüdi või vastutab kahju tekitamise eest vastavalt seadusele. VÕS § 1045 lg 1 p 5 kohaselt on kahju tekitamine õigusvastane muu hulgas siis, kui see tekitati kannatanu omandi või sellega sarnase õiguse või valduse rikkumisega. Autoriõiguse või kaasnevate õiguste rikkumine on käsitatav omandiga sarnase õiguse rikkumisena eelviidatud klausli tähenduses.¹⁰

⁸ AutÕS § 81⁷ lg 1 p-d 1 ja 3.

⁹ Vt AutÕS § 81⁷ lg 1 p 2 ning lg 2, VÕS § 1055 lg-d 1 ja 3..

¹⁰ RRTKo 29.11.2017, 2-14-56641, p 21.2.

VÕS § 1043 võimaldab õiguste omajal nõuda talle tegelikult tekitatud ja tõendatud kahju hüvitamist. Sellel alusel välja mõistetud kahjuhüvitise eesmärk on asetada õiguste omaja olukorda, milles ta oleks olnud, kui talle ei oleks kahju tekitatud (VÕS § 127 lg 1). Sisuliselt tähendab see seda, et tuleb hinnata, milline oluks kahjustatud isiku olukord, kui kahju tekitanud tegu ei oleks tehtud, ning kõrvutada see tegeliku olukorraga, milles kahju on tekkinud. Hüvitise suurus on hinnang sellele, mis on nende kahe olukorra varaline vahe (nn diferentsihüpootees).¹¹ Hüvitatav kahju võib VÕS § 128 järgi olla nii varaline (otsene varaline kahju või saamata jäänud tulu) kui ka mittevaraline.

VÕS § 127 lg 6 teine lause sätestab intellektuaalomandi õiguste rikkumisel kahjuhüvitise väljamõistmise kohta erinormi. Selle sätte kohaselt, kui kahju hüvitamist nõutakse autoriõiguse, autoriõigusega kaasneva õiguse või tööstusomandiõiguse rikkumise tõttu, võib kohus, kui see on mõistlik, määrata kahjuhüvitise kindla summana, lähtudes muu hulgas tasu suurusest, mida rikkuja pidanuks maksma, kui ta oleks hankinud loa vastava õiguse kasutamiseks. Viidatud säte võimaldab kohtul mõista välja hinnanguliselt õiglane hüvitis ka olukorras, kus kahju täpset suurust ei ole võimalik kindlaks teha. Sellisel juhul otsustab kohus kahju suuruse TsMS § 233 lg 1 järgi oma siseveendumuse kohaselt, hinnates seadusest juhindudes kõiki tõendeid igakülgsest, täielikult ja objektiivselt.¹²

Rikkumise teel saadu väljaandmine vastavalt VÕS §-dele 1037 ning 1039. Lisaks VÕS §-st 1043 tulenevale kahju hüvitamise nõudele võimaldab AutÕS § 81⁷ lg 1 p 3 õiguste omajal nõuda rikkujalt ka teose või kaasnevate õiguste objekti õigusvastase kasutamise teel saadu väljaandmist vastavalt alusetu rikastumise sätetele (VÕS §§ 1037, 1039). VÕS § 1037 lg 1 kohaselt kohustub õigustatud isiku omandit, valdust või õigust (sh autoriõiguseid või kaasnevaid õiguseid) rikkunud isik hüvitama õigustatud isikule rikkumise teel saadu hariliku väärtuse. Rikkumise teel saadu harilik väärtus on intellektuaalomandi õiguse rikkumise puhul eelkõige litsentsitasu, mida rikkuja pidanuks õiguse objekti sellise kasutamise eest tasuma.¹³ Seega on VÕS § 1037 lg-s 1 sätestatud nõue vähemalt osaliselt alternatiiv VÕS § 1043 alusel esitatavale saamata jäänud tulu (vt VÕS § 128 lg 4) nõudele. Täiendavalt võimaldab VÕS § 1039 nõuda pahauskselt rikkujalt ka rikkumisega saadud tulu väljaandmist.

Menetluslikud küsimused. Kahju hüvitamise nõude menetluslikke küsimusi, sh kahju tõendamise seonduvat reguleerib tsiviilkohtumenetluse seadustik (TsMS).¹⁴ Tõendamiskoormise osas kehtib üldine põhimõte, et kahjustatud isik peab tõendama nii kahju olemasolu kui ka kahju suuruse, samuti põhjusliku seose kahju tekitaja käitumise ja kahju tekkimise vahel.¹⁵

¹¹ Vt diferentsihüpooteesi kohta P. Varul jt. Võlaõigusseadus I. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2016 (VÕS I. Komm vlj), § 127, komm 4.5.

¹² Vt ka T. Tampuu. Lepinguväliste võlasuhete õigus. Tallinn: Juura 2007, lk 138.

¹³ Vt P. Varul jt, Võlaõigusseadus III. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2009 (VÕS III. Komm vlj), § 1037, komm 3.1.2.a.

¹⁴ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 19.03.2019, 22. Vt TsMS 18. peatükk.

¹⁵ VÕS I. Komm vlj, 7. ptk, komm 7. RKTKo 8.01.2013, 3-2-1-173-12, p 17. Vt ka TsMS § 230 lg 1, § 232 lg 1 ja § 233 lg 1.

B. Jõustamisdirektiivis sätestatud õiguskaitsevahend kahju hüvitamiseks intellektuaalomandi õiguste rikkumisel

Nagu sissejuhatuses selgitatud, peab Eesti õigus vastama jõustamisdirektiivi nõuetele, mis sätestab õiguskaitsevahendite, sh kahju hüvitamise nõude, minimaalsed tingimused intellektuaalomandi õiguste rikkumise korral. Ka Eesti kahju hüvitamise regulatsiooni tõlgendamine ning rakendamine autoriõiguse või sellega kaasnevate õiguste rikkumisel peab toimuma kooskõlas jõustamisdirektiivi ja vastava Euroopa Kohtu praktikaga.¹⁶

Jõustamisdirektiivi artikli 13 lg 1 kohaselt peavad Euroopa Liidu liikmesriigid võimaldama õiguste omajatel nõuda kohtu kaudu nende õiguseid rikkunud isikult kahjutasu, mis on proportsionaalne õiguste omajal rikkumise tagajärjel tekkinud kahjuga.¹⁷ Artikkel 13 lg 1 kohaselt määrab kohus **kahjutasu suuruse**:

- 1) võttes arvesse kõiki asjakohaseid aspekte, nagu näiteks negatiivsed majanduslikud tagajärjed, sealhulgas kannatanud osapoole kaotatud tulu, rikkuja poolt teenitud mis tahes ebaõiglane tulu ja sobivatel juhtudel muud tingimused kui majanduslikud tegurid, nagu näiteks rikkuja poolt õiguste valdajale tekitatud moraalne kahju
või
- 2) alternatiivina võib asjakohastel juhtudel kehtestada kahjutasu suuruse, lähtudes peamiste tegurite üldsummast, nagu näiteks vähemalt autoritasude või honoraride summa, mis oleks võidud saada, kui rikkuja oleks taotlenud kõnealuse intellektuaalomandi kasutamiseks autoriõigusi.

Eeltoodust nähtuvalt sätestab jõustamisdirektiivi artikli 13 lg 1 kaks alternatiivset viisi, millest lähtuvalt peab kohtul olema võimalik kahjutasu suurust määrata. Sisuliselt seisneb **kahe alternatiivi erinevus** selles, et esimene eeldab kõigi kahju hüvitamisega seotud asjakohaste aspektide tuvastamist ja tõendamist. Kahjuhüvitise suurus määratakse sellisel juhul kindlaks neid aspekte kumulatiivselt hinnates. Teise alternatiivi puhul määratakse hüvitis kindla summana, ilma kahju tegelikku suurust täpselt tuvastamata ja tõendamata. See võimaldab kohtul mõista välja kohane kahjuhüvitis olukorras, kus esimese alternatiivi alusel on kahjuhüvitise määramine keeruline. Artikli 13 lg 1 seega tagab, et kahju hüvitamise õiguskaitsevahend intellektuaalomandi õiguse rikkumise puhul oleks paindlik ja võimaldaks

¹⁶ Euroopa Kohus on leidnud, et direktiiviga ette nähtud kohustuste ülevõtmiseks vastu võetud riigisiseste õigusnormide rakendamisel peab mh lähtuma nende tõlgendamisel võimalikult suures ulatuses asjaomase direktiivi sõnastusest ja eesmärgist, et saavutada direktiivi eesmärgiga kooskõlas olev tulemus. Vt nt EKo 4.07.2006, C-212/04 *Adeneler jt*, p 111; 27.02.2014, C-351/12 *OSA*, p 44. Vt ka RKTko 29.11.2017, 2-14-56641/69, p 21.3; 27.11.2019, 2-16-17491/52, p 16.2 viimane lõik. Euroopa Kohus on siiski täpsustanud, et riigisisese õiguse tõlgendamisel kooskõlas EL õigusega on teatavad piirid – eelkõige ei või direktiiv olla aluseks riigisisese õiguse *contra legem* tõlgendamisele (vt C-351/12 *OSA*, p 45).

¹⁷ Kahju hüvitamise õiguskaitsevahend on jõustamisdirektiivi artikli 13 lg-s 1 sätestatud järgmiselt: „Liikmesriigid tagavad, et pädevad kohtuasutused määravad kannatanud osapoole avalduse alusel rikkuja, kes teadlikult rikkus või pidi põhjendatult olema rikkumisest teadlik, maksma proportsionaalselt õiguste valdajale rikkumise tagajärjel õiguste valdajale tekitatud kahju ulatuses kahjutasu.“

kohtul välja mõista õiglane kahjuhüvitis ka siis, kui hüvitise suuruse tõendamine on võimatu või ebaproportsionaalselt kulukas.

Eesti õigusesse on üle võetud mõlemad jõustamisdirektiiviga ette nähtud viisid kahjuhüvitise suuruse kindlaksmääramiseks. VÕS § 127 lg 1 sätestab diferentsihüpoteesist lähtuva põhimõtte, mille kohaselt hüvitatav on kogu tegelikult tekkinud kahju, võttes arvesse VÕS § 127 lg-st 4 tulenevat põhjusliku seose nõuet ning lg-tes 2, 3 ja 5 sätestatud kitsendusi. Selline kahjuhüvitise kindlaksmääramise meetod vastab sisuliselt jõustamisdirektiivi artikli 13 lg-s 1 sätestatud esimesele alternatiivile, kuivõrd kohus hindab eraldiseisvalt kõiki kahju ulatusega seotud asjaolusid ning määrab kahjuhüvitise, mis vastab tõendatud asjaolude pinnalt tuvastatud kahju suurusele. Alternatiivselt võib kohus VÕS § 127 lg 6 teise lause alusel mõista välja kahjuhüvitise kindlas summas, andes hinnangu kahju tõenäolisele suurusele lähtuvalt asjakohastest teadaolevatest teguritest. See vastab jõustamisdirektiivi artikli 13 lg-s 1 sätestatud teisele alternatiivile.

Järgnevad kaks peatükki järgivad jõustamisdirektiivi loogikat, mille kohaselt peab riigisisese õiguses eksisteerima kaks paralleelset meetodit kahjuhüvitise väljamõistmiseks intellektuaalomandi õiguste rikkumisel. Teises peatükis analüüsitakse, kas Eesti kahju hüvitamise regulatsioon võimaldab õiguste omajal nõuda kogu tegelikult tekkinud kahju hüvitamist kooskõlas jõustamisdirektiivi artiklis 13 sätestatud esimese alternatiiviga. Kolmandas peatükis analüüsitakse Eesti kahju hüvitamise regulatsiooni vastavust jõustamisdirektiivi artiklis 13 sätestatud teisele alternatiivile.

2. EESTI ÕIGUSE VASTAVUS JÕUSTAMISDIREKTIIVIS SÄTESTATUD KAHJUHÜVITISE MÄÄRAMISE ESIMESELE ALTERNATIIVILE

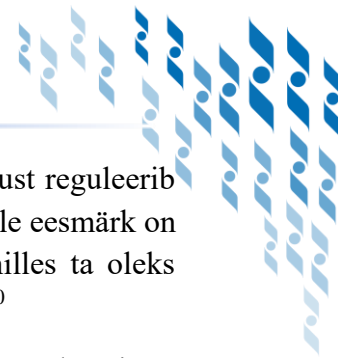
Jõustamisdirektiiv näeb ette, et kahju hüvitamise regulatsioon peab võimaldama tekitatud kahju täies mahus hüvitamise.¹⁸ Lisaks õiguste omajal tekkinud otsese varalise kahju hüvitamisele tuleb jõustamisdirektiivi artikli 13 lg 1 kohaselt asjakohastel juhtudel arvestada hüvitise väljamõistmisel ka järgmiste aspektidega:

- õiguste omaja kaotatud tulu,
- rikkuja teenitud mis tahes ebaõiglane tulu ja
- sobivatel juhtudel (lisaks majanduslikele teguritele) muud tingimused, nagu näiteks rikkuja poolt õiguste valdajale tekitatud moraalne kahju.

Jõustamisdirektiiv ning seda käsitlev Euroopa Kohtu praktika ei täpsusta, millised on asjakohased juhud, mil tuleks arvestada õiguste omaja kaotatud tulu või rikkuja teenitud ebaõiglast tulu. Samuti ei ole täpsustatud, millised on lisaks moraalsetele kahjule muud asjaolud, mida tuleks kahjuhüvitise väljamõistmisel arvestada – oluline on see, et riigisisene õigus võimaldaks kogu tegelikult tekkinud kahju hüvitamise.¹⁹ See, kuidas seda täpselt saavutada, on suures osas jäetud liikmesriikide otsustada.

¹⁸ EKo 17.03.2016, C-99/15 *Liffers*, p 25.

¹⁹ Samas.

Hüvitatava kahju liigid ja ulatus Eestis. Kahju hüvitamise nõude sisu ja ulatust reguleerib VÕS 7. peatükk. VÕS § 127 lg 1 kehtestab nn totaalreparatsiooni põhimõtte, mille eesmärk on asetada kahjustatud isik olukorda, mis on võimalikult lähedane olukorrale, milles ta oleks olnud, kui kahju hüvitamise kohustuse aluseks olevat asjaolu ei oleks esinenud.²⁰

On oluline silmas pidada, et hüvitatava kahju ulatuse määratlemisel tuleb arvestada mitme kitsendusega: esiteks, kahju kuulub hüvitamisele eeldusel, et kahju põhjustaja teo ja tekkinud kahju vahel on põhjuslik seos (VÕS § 127 lg 4). See tähendab, et kahju peab olema tekkinud selle isiku teo tagajärjel, kellelt kahju hüvitamist nõutakse.²¹ Õiguskirjanduses on siiski leitud, et põhjuslik seos ei pea avalduma vahetu seosena kahju tekitaja teo ja tagajärje vahel, st tekkinud kahju ei pea igal juhul olema kohustuste rikkumise vahetu tagajärg.²²

Teiseks ei kuulu kahju hüvitamisele ulatuses, milles kahju ärahoidmine ei olnud selle kohustuse või sätte eesmärgiks, mille rikkumise tagajärjel kahju hüvitamise kohustus tekkis (VÕS § 127 lg 2).²³ Sisuliselt piirab see tingimus kahjuhüvitise ulatust, kuivõrd autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste kontekstis tuleb vaadata, milliseid õiguste omaja huvisid AutÕS-is sätestatud ainuõigused kaitsevad ja millised olid nende huvidele vastavad kohustused, mis rikkujal lasusid.²⁴ Sellest lähtuvalt on võimalik hinnata, millise tagajärje (kahju) ärahoidmisele olid sellised kohustused suunatud.²⁵

Lisaks tuleb arvestada, et kahjuhüvitise summast tuleb maha arvata igasugune kasu, mida kahjustatud isik sai kahju tekitamise tagajärjel – eelkõige hõlmab see kahjustatud isiku poolt säästetud kulusid (VÕS § 127 lg 5). Autoriõiguse või sellega kaasnevate õiguste rikkumise korral seisneb õiguste omaja kahju paljudel juhtudel selles, et ta jääb ilma litsentsitasust, mida õiguste objekti õiguspäraseks kasutamiseks oleks tulnud maksta. Seega tuleb VÕS § 127 lg 5 kohaselt kahjuhüvitise summast maha arvestada nt vajalikud kulutused, mida õiguste omaja oleks kandnud litsentsilepingu sõlmimisega seoses.²⁶ Arvestama peab sellega, et VÕS § 127 lg 5 sõnastuse kohaselt on keelatud maha arvestada säästetud kulusid juhul, kui kasu mahaarvamine oleks vastuolus kahju hüvitamise eesmärgiga.

Oma olemuselt vastab Eestis kehtestatud totaalreparatsiooni põhimõte jõustamisdirektiiviga kehtestatud nõudele võimaldada kahju täies mahus hüvitamist. Eelkirjeldatud kahjuhüvitise kitsendused on samuti suunatud õiglase hüvitise tagamisele ning on kooskõlas jõustamisdirektiivi loogikaga mitte võimaldada kahju hüvitamise õiguskaitsevahendi kuritarvitamist.²⁷

Otsese varalise kahju ja õiguste omaja kaotatud tulu hüvitamine. VÕS § 128 lg 1 kohaselt võib hüvitatav kahju olla nii varaline kui ka mittevaraline. Varaline kahju on eelkõige otsene varaline kahju ja saamata jäänud tulu (VÕS § 128 lg 2). **Otsene varaline kahju** hõlmab

²⁰ Vt ka VÕS I. Komm vlj, § 127, komm 4.5.

²¹ Vt selle kohta rohkem VÕS I. Komm vlj, § 127, komm 4.10.

²² Samas.

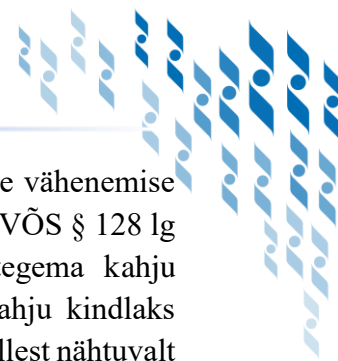
²³ Vt selle kohta lähemalt VÕS I. Komm vlj, § 127, komm 4.6.

²⁴ Samas, komm 4.6.1.

²⁵ Samas.

²⁶ Vt ka RKTko 30.11.2005, 3-2-1-123-05, p 32.

²⁷ Vt jõustamisdirektiivi artikli 3 lg 2 ning EKo 25.01.2017, C-367/15 OTK, p-d 30 ja 31.

kaotsiläinud või hävinud vara väärtuse või vara halvenemisest tekkinud väärtuse vähenemise ning kahju tekitamisega seoses kantud või tulevikus kantavad mõistlikud kulud (VÕS § 128 lg 3). Sealhulgas hõlmab selline kahju mõistlikke kulusid, mida isik peab tegema kahju ärahoidmiseks, vähendamiseks või hüvitise saamiseks, muu hulgas näiteks kahju kindlaks tegemiseks ja kahju hüvitamisega seotud nõuete esitamiseks (VÕS § 128 lg 3). Sellest nähtuvalt on otseseks varaliseks kahjuks, mis on VÕS kahju hüvitamise regulatsiooni kohaselt hüvitatav, ka rikkumise tuvastamise ja uurimisega seotud kulutused,²⁸ mille nõudmine peab olema jõustamisdirektiivi põhjenduste kohaselt võimalik.²⁹ Ka Riigikohus on selgitanud, et AutÕS-s sätestatud autori varaliste õiguste kaitse eesmärk on kaitsta autorit mh sellise kahju eest, mis on tingitud tema õiguste jõustamisest.³⁰ Sealhulgas on Riigikohus leidnud, et olukorras, kus on tuvastatud rikkumine, kahju tekkimine ning põhjuslik seos rikkumise ja kahju vahel, on kohtul õigus mõista rikkujalt õiguste omaja kasuks välja ka viimase enne kohtusse pöördumist kantud mõistlikult vajalikud ja ettenähtavad õigusabikulud.³¹

Paljudel juhtudel ei vähene autoriõiguse või sellega kaasnevate õiguste rikkumise tulemusel õiguste objekti väärtus, mis annaks aluse nõuda VÕS § 128 lg-s 2 sätestatud otsese varalise kahju hüvitamist. Peamine kahju, mis õiguste omajal tema õiguste rikkumise tulemusel tekib, on seotud sellega, et autoriõiguse või sellega kaasneva õiguse objekti kasutatakse ilma, et selle eest makstaks tasu, mida õiguste omaja sellise kasutamise eest harilikult küsiks. Seega jääb õiguste omaja ilma võimalusest teenida tulu, mida ta tavaliselt oma teose või näiteks esituse sellise kasutamise eest saaks. Eesti õiguses on sellist saamata jäänud litsentsitasu võimalik nõuda eelkõige VÕS § 1037 lg-s 1 sätestatud alusetu rikastumise sätete alusel. VÕS § 1037 lg 1 kohaselt on õiguste omajal õigus nõuda rikkujalt rikkumise teel saadu hariliku väärtuse hüvitamist, mis intellektuaalomandi õiguse rikkumise puhul on üldjuhul litsentsitasu, mida rikkuja pidanuks õiguse objekti sellise kasutamise eest tasuma.³² Teoreetiliselt võib hüpoteetilise litsentsitasu hüvitamist nõuda ka saamata jäänud tuluna VÕS § 128 lg 4 mõttes,³³ mis on defineeritud kui kasu, mida isik oleks vastavalt asjaoludele, eelkõige tema poolt tehtud ettevalmistuste tõttu, tõenäoliselt saanud, kui kahju hüvitamise aluseks olevat asjaolu ei oleks esinenud. Riigikohus on siiski leidnud, et „autoriõiguse rikkuja säästetud kulutused tuleb autorile hüvitada mitte kahjuna, vaid alusetust rikastumisest tuleneva hüvitisena“.³⁴ Praktikas on levinud ka lähenemine, mille kohaselt õiguste omaja kaotatud hüpoteetiline litsentsitulu hüvitatakse rikkumisega tekitatud kahjuna VÕS § 127 lg 6 kohaselt, mis võimaldab kohtul mõista välja kahjuhüvitise intellektuaalomandi õiguse rikkumise korral kindla summana, lähtudes muu hulgas tasu suurusest, mida rikkuja pidanuks maksma, kui ta oleks hankinud loa vastava õiguse kasutamiseks.³⁵

²⁸ Vt ka VÕS I. Komm vlj, § 128, komm 4.2.4.

²⁹ Jõustamisdirektiivi põhjendus 26.

³⁰ RKTko 29.11.2017, 2-14-56641/69, p 22.

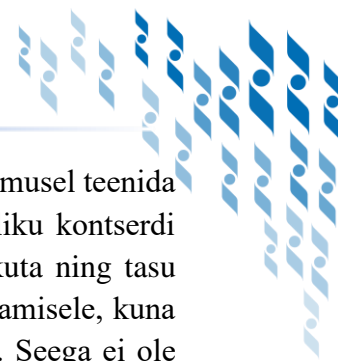
³¹ Samas.

³² P. Varul jt, VÕS III. Komm vlj, § 1037, komm 3.1.2.a.

³³ Vt saamata jäänud tulu kohta VÕS I. Komm vlj, § 128, komm 4.3.

³⁴ RKTko 13.12.2006, 3-2-1-124-06, p 14.

³⁵ Vt nt HMKo 10.05.2019, 2-18-2401 p 7; HMKo 01.07.2019, 2-18-9786, p 9. VÕS § 127 lg 6 teise lause sisu ja selle rakendamist on lähemalt analüüsitud järgmises peatükis.

Rikkuja teenitud ebaõiglaste tulu väljamõistmine. Rikkuja võib rikkumise tulemusel teenida ebaõiglast tulu, mis võib seisneda näiteks piletitulust, mida rikkuja teenib avaliku kontserdi korraldamise eest, kus esitatakse teoseid ilma õiguste omaja eelneva nõusolekuta ning tasu maksmata. Rikkuja ebaõiglaselt teenitud tulu ei kuulu VÕS § 1043 alusel hüvitamisele, kuna selline tulu ei sisaldu VÕS §-s 128 sätestatud hüvitatava kahju liikide loetelus. Seega ei ole rikkuja ebaõiglaselt teenitud tulu kahju hüvitamise regulatsiooni mõttes kahju.

Rikkuja teenitud ebaõiglast tulu on aga võimalik nõuda alusetu rikastumise sätete alusel (VÕS §§ 1037, 1039). VÕS § 1037 lg 1 kohaselt peab õiguste rikkuja hüvitama õiguste omajale rikkumise teel saadu hariliku väärtuse. VÕS § 1039 sätestab, et rikkujalt, kes teadis oma õigustuse puudumisest või pidi sellest teadma, võib õigustatud isik lisaks saadu harilikule väärtusele nõuda ka rikkumisega saadud tulu väljaandmist. Sellist õigust on autoriõiguse rikkumise kontekstis kinnitanud ka Riigikohus.³⁶ Seejuures on rikkumisega saadud tulu väljaandmise nõuet võimalik esitada kumulatiivselt kahju hüvitamise nõudega.³⁷ See tähendab, et kahju (nt saamata jäänud litsentsitasu) hüvitamist on võimalik nõuda VÕS § 1043 alusel ning täiendavalt on võimalik nõuda rikkuja poolt rikkumisega saadud tulu VÕS § 1039 alusel tingimusel, et seaduses sätestatud eeldused nii kahjuhüvitise nõude kui ka alusetu rikastumise sätete alusel esitatava nõude rahuldamiseks on täidetud.

Kohtumenetluse raames tekkivaid õigusabikulusid ei loeta varaliseks kahjuks VÕS § 128 lg 2 tähenduses, vaid nende hüvitamine toimub TsMS 18. peatüki alusel.³⁸ Autoriõiguse või sellega kaasnevate õiguste rikkumisel kannab menetluse kulud üldjuhul rikkuja, juhul kui otsus tehti tema kahjuks (TsMS § 162 lg 1 ja lg 2). Sealhulgas võib õiguste omaja kasuks välja mõista ka vajalikud kohtuvälised kulud, eelõige näiteks esindaja kulud (TsMS §§ 162 lg 2, 175 lg 1). Menetluskulude rahalise suuruse määrab vajalikus ja põhjendatud ulatuses kindlaks kohus (TsMS § 174 lg 1).

Mittevaralise kahju hüvitamine. Jõustamisdirektiivi artikli 13 lg 1 esimese alternatiivi kohaselt võib kahjutasu suuruse määramisel arvesse võtta ka mittemajanduslikke tegureid, näiteks õigusrikkumisega põhjustatud moraalset kahju.

AutÕS § 81⁷ lg 1 p 1 sätestab, et autoriõiguse või kaasneva õiguse rikkumisel võib õiguste omaja nõuda mh mittevaralise kahju hüvitamist VÕS § 1043 alusel. Oluline on aga täheldada, et vastava nõude esitamisel VÕS § 1043 alusel tuleb arvestada ka VÕS 7. peatükis sätestatud kitsendusi mittevaralise kahju hüvitamisele.

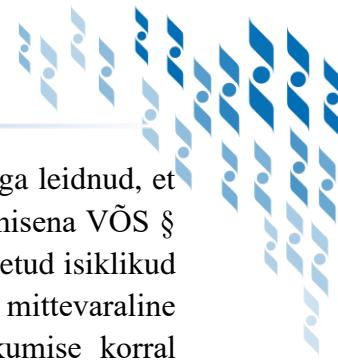
VÕS § 128 lg 5 kohaselt mõistetakse mittevaralise kahju all eelkõige kahjustatud isiku füüsilist ja hingelist valu ning kannatusi. Kuigi VÕS 7. peatükk ei sätesta ammendavat loetelu juhtumitest, mil mittevaralise kahju hüvitamist on võimalik nõuda, peetakse seaduses nimetatud juhtumitel mittevaralise kahju hüvitamist äärmiselt erandlikuks.³⁹ Autoriõiguse või sellega kaasnevate õiguste rikkumisel võiks mittevaralise kahju hüvitamine olla võimalik juhul, kui sellise rikkumise näol on tegemist isikuõiguse rikkumisega, mille puhul on mittevaralise

³⁶ RKTko 13.12.2006, 3-2-1-124-06, p 14.

³⁷ Vt nõuete kumulatiivse esitamise kohta VÕS III. Komm vlj, § 1037, komm 3.1.3.

³⁸ VÕS I. Komm vlj, § 128, komm 4.2.4; RKTko 14.10.2014, 3-2-1-84-14, p 24.

³⁹ I. Kull jt. Võlaõigus I. Üldosa. Tallinn: Juura 2004, lk 262. Vt ka VÕS I. Komm vlj, § 128, komm 4.4.

kahju hüvitamine võimalik lähtuvalt VÕS § 134 lg-test 2 ja 6. Riigikohus on aga leidnud, et autoriõiguse rikkumine on käsitatav omandiga sarnase absoluutse õiguse rikkumisena VÕS § 1045 lg 1 p 5 tähenduses, mis tähendab, et autoriõigused (sh AutÕS §-s 12 loetletud isiklikud õigused) ei ole käsitatavad selliste isikuõigustena, mille rikkumise korral oleks mittevaraline kahju hüvitatav VÕS § 134 lg-te 2 ja 6 alusel.⁴⁰ Absoluutsete õiguste rikkumise korral VÕS § 134 mittevaralise kahju hüvitamist ette ei näe.⁴¹

Vaatamata eeltoodule on Riigikohus siiski sätestanud kaks võimalust, kuidas autoriõiguse või sellega kaasnevate õiguste rikkumisel võib olla võimalik hüvitada ka mittevaraline kahju:

- 1) mittevaralise kahju hüvitis mõistetakse autoriõiguse või sellega kaasneva õiguse rikkumisel välja VÕS § 127 lg 6 teise lause alusel või
- 2) autoriõiguse või sellega kaasneva õiguse rikkumise käigus on rikutud ka sellist õigust, mis kuulub VÕS § 1046 lg 1 kaitsealasse.⁴²

Mittevaralise kahju hüvitamist VÕS § 127 lg 6 teise lause alusel on analüüsitud järgmises peatükis.

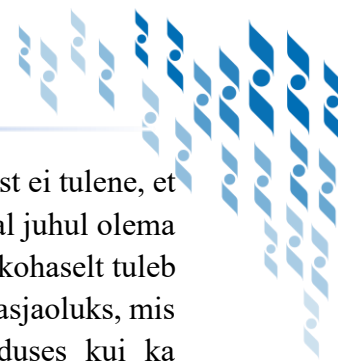
Mittevaralise kahju eest hüvitise väljamõistmine olukorras, kus autoriõiguse või sellega kaasneva õiguse rikkumise käigus on rikutud ka sellist õigust, mis kuulub VÕS § 1046 lg 1 kaitsealasse, tähendab, et autoriõiguse või sellega kaasneva õiguse rikkumise käigus on ühtlasi pandud toime isiku au teotamine, isiku kujutise õigustamatu kasutamine või muu tegu, mis riivab autori eraelu puutumatus või muud VÕS § 1046 lg-ga 1 hõlmatud isiklikku õigust. Näiteks muusikateose ilma loata esitamine avalikul üritusel, mille raames levitatakse vihakõnet, on ühelt poolt autori varaliste õiguste rikkumine AutÕS § 13 lg 1 p 7 kohaselt, mis iseenesest ei annaks õiguste omajale alust nõuda mittevaralise kahju hüvitamist. Samal ajal võib üldsus hakata muusikateost või selle esitajat sellise kasutamise tõttu seostama vihakõne levitava sõnumiga, mis võib tekitada autorile või esitajale olulist mainekahju ja kujutada endast seeläbi isikliku õiguse rikkumist § 1046 lg 1 mõttes, andes seega õiguste omajale õiguse nõuda ka mittevaralise kahju hüvitamist.

Niivõrd kui autori või muu õiguste omaja isiklikke õigusi on VÕS § 1046 lg 1 kohaselt rikutud, võimaldab VÕS § 134 lg 2 mõista mittevaralise kahju hüvitisena kannatanule välja mõistliku rahasumma, kusjuures kahjuhüvitise määramisel arvestatakse rikkumise raskust ja ulatust ning kahju tekitaja käitumist ja suhtumist kahjustatud isikusse pärast rikkumist (VÕS § 134 lg 5). Lisaks võib VÕS § 134 lg 6 kohaselt arvestada mittevaralise kahju hüvitise suuruse määramisel ka vajadust mõjutada kahju tekitajat hoiduma edasisest kahju tekitamisest, võttes sealhulgas arvesse kahju tekitaja varalist seisundit.

⁴⁰ RKTko 29.11.2017, 2-14-56641/69, p 21.2. Isiklikeks õigusteks, mille rikkumise korral on võimalik nõuda mittevaralise kahju hüvitamist, on näiteks isiku au teotamine, muu hulgas ebakohase väärtushinnanguga, isiku nime või kujutise õigustamatu kasutamine, eraelu puutumatus või muu sarnase isikliku õiguse rikkumine – vt VÕS § 1046 lg 1.

⁴¹ RKTko 29.11.2017, 2-14-56641/69, p 21.2. Erandiks on VÕS § 134 lg-s 4 sätestatud juhtum, mis aga autoriõiguse rikkumise kontekstis ei ole relevantne – nimetatud sätte kohaselt võib mittevaralise kahju hüvitamist omandi rikkumise korral nõuda kui asi on hävinud või kaotsi läinud ning kahjustatud isikul on hävinud või kaotsiläinud asja suhtes eriline huvi, arvestamata asja kasulikkust, eelkõige isiklike põhjuste tõttu.

⁴² RKTko 29.11.2017, 2-14-56641/69, p-d 21.3–21.5.

Jõustamisdirektiivist, Euroopa Komisjoni suunistest ega Euroopa Kohtu praktikast ei tulene, et autoriõiguse või kaasnevate õiguste, sh isiklike õiguste rikkumise korral peab igal juhul olema võimalik nõuda ka mittevahalise kahju hüvitamist. Jõustamisdirektiivi sõnastuse kohaselt tuleb mittevahalise kahju hüvitamine kõne alla „sobivatel juhtudel“. Selliseks eriliseks asjaoluks, mis võib anda aluse mittevahalise kahju hüvitamiseks, peetakse nii õiguskirjanduses kui ka erinevate Euroopa Liidu liikmesriikide õiguskordades näiteks olukorda, kui kannatanule põhjustatakse emotsionaalselt stressi, kahjustatakse isiku mainet või pannakse toime muu sarnane isikliku õiguse rikkumine.⁴³ Seega ei ole jõustamisdirektiiviga vastuolus seada mittevahalise kahjuhüvitise nõude võimalikkus sõltuvusse asjaolust, kas autoriõiguse või sellega kaasnevate õiguste rikkumise käigus on pandud toime ka au teotamine või muu VÕS § 1046 lg 1 kaitsealasse kuuluva isikliku õiguse rikkumine.

Kokkuvõtteks nähtub eeltoodust, et kehtiv kahju hüvitamise regulatsioon võimaldab nõuda nii tegelikult kantud otsese vahalise kahju ja saamata jäänud tulu, sh hüpoteetilise litsentsitasu hüvitamist kui ka pahatahtliku rikkuja poolt rikkumisega teenitud tulu väljaandmist. Samuti on teatud juhtudel võimalik autoriõiguse või sellega kaasnevate õiguste rikkumisel nõuda mittevahalise kahju hüvitamist. Sellest saab järeldada, et Eesti õiguskord on hüvitatava kahju liikide ja ulatuse osas kooskõlas jõustamisdirektiiviga kehtestatud nõuetega ning võimaldab õiguste omajal nõuda välja kogu tekitatud kahju koos rikkuja poolt saadud tuluga.

3. EESTI ÕIGUSE VASTAVUS JÕUSTAMISDIREKTIIVIS SÄTESTATUD KAHJUHÜVITISE MÄÄRAMISE TEISELE ALTERNATIIVILE

Vaatamata sellele, et Eesti kahju hüvitamise regulatsioon võimaldab õiguste omajal välja nõuda kogu tekitatud kahju koos rikkuja poolt saadud tuluga, on õiguste omajad Justiitsministeeriumile esitatud seisukohtades korduvalt leidnud, et kahju hüvitamise meede ei paku tõhusat kaitset õiguste rikkumise vastu, kuivõrd mh kahju tõendamise keerukuse tõttu ei ole kahjunõude esitamine kuigi perspektiivikas. Ka Euroopa Komisjoni poolt läbiviidud uuringust nähtuvalt on autoriõiguse rikkumise tõttu kahju hüvitamise nõude esitamisel üheks oluliseks praktikas ilmnenud probleemiks kahju tõendamise keerukus ja kulukus, arvestades, et paljude rikkumiste puhul on kahjunõue võrdlemisi väike.⁴⁴ Lähtuvalt jõustamisdirektiivi loogikast on eelkõige kahjuhüvitise kindlas summas väljamõistmine, s.o VÕS § 127 lg 6 teise lause järgi, sobiv meede, tagamaks, et ebaoproportsionaalsed tõenduslikud raskused ei takistaks põhjendamatult kahjuhüvitise nõudmist. Sellest lähtuvalt on järgnevalt analüüsitud, kas kindlasummalise kahjuhüvitise väljamõistmise võimalus on Eesti õiguses tagatud kooskõlas jõustamisdirektiivi eesmärgiga ning Euroopa Kohtu praktikaga.

⁴³ Intellektuaalomandiga seotud õigusrikkumiste Euroopa vaatluskeskus. *Damages in Intellectual Property*, 2010, lk 4, kättesaadav:

<https://euipo.europa.eu/ohimportal/documents/11370/80606/Damages+in+intellectual+property+rights/b0d70979-2af3-48cf-870b-9ed1139d917a>. Vt ka Komisjoni suunist, lk 4.

⁴⁴ Vt Komisjoni suunist, lk 3 ning Euroopa Komisjon. *Public consultation on the evaluation and modernisation of the legal framework for the enforcement of intellectual property rights*, 07.12.2015, lk 10, 26–28. Kättesaadav: <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/18661/attachments/1/translations/en/renditions/native>.

A. VÕS § 127 lg 6 teise lause kooskõla jõustamisdirektiiviga

Jõustamisdirektiivi artiklis 13 sätestatud teise alternatiivi kohaselt peavad liikmesriigid tagama, et intellektuaalomandi õiguse rikkumisel on kahjuhüvitist võimalik nõuda kindlas summas, võimaldades seeläbi kahju hüvitamist ka olukorras, kus kahju suuruse tõendamine on keeruline. Selline kahjuhüvitise väljamõistmise alus on Eesti õiguses sätestatud VÕS § 127 lg 6 teises lauses, mille kohaselt, kui kahju hüvitamist nõutakse autoriõiguse, autoriõigusega kaasneva õiguse või tööstusomandiõiguse rikkumise tõttu, võib kohus, kui see on mõistlik, määrata kahjuhüvitise kindla summana, lähtudes muu hulgas tasu suurusest, mida rikkuja pidanuks maksma, kui ta oleks hankinud loa vastava õiguse kasutamiseks.

Jõustamisdirektiivi nõuded VÕS § 127 lg 6 teise lause kohaldamiseks. Euroopa Komisjoni hinnangul on kahjuhüvitise väljamõistmine kindlas summas alternatiiv sellisele „meetodile, mille puhul nõutakse kõigi kahju tekkimisega seotud asjakohaste aspektide tuvastamist ja kvantifitseerimist.“⁴⁵ Komisjoni suuniste kohaselt ei ole jõustamisdirektiiviga kooskõlas olukord, kus teist alternatiivi (ehk VÕS § 127 lg 6 teises lauses sätestatud) saab kasutada üksnes juhul, kui esimese kasutamine ei ole võimalik, vaid kohtul peab olema võimalik valida, kas konkreetsel juhul kohaldada kahjuhüvitise määramisel esimest või teist jõustamisdirektiivis sätestatud kahju hüvitamise meetodit.⁴⁶

VÕS § 127 lg 6 teise lause kohaselt võib kohus määrata kahjuhüvitise kindla summana siis, kui see on „mõistlik“. Sellest sõnastusest nähtuvalt ei ole kahjuhüvitise väljamõistmine teise alternatiivi alusel piiratud üksnes selliste juhtudega, mil kahju hüvitamise üldreeglitest ei ole võimalik lähtuda, vaid kohtul on lai diskretsioon otsustamiseks, millal nimetatud sätet kohaldada. Seejuures võib kohus mõista kahjuhüvitise välja kindla summana ka siis, kui õiguste omaja ise ei ole sellele sättele tuginenud.⁴⁷ Seeläbi vastab kehtiv regulatsioon jõustamisdirektiivi nõudele võimaldada määratleda kahjuhüvitist kõigi kahju tekkimisega seotud asjakohaste aspektide tuvastamise ja kahju tegeliku suuruse kindlakstegemise teel või, alternatiivselt, kahjuhüvitise kindla summana väljamõistmise teel, sõltuvalt sellest, kumma meetodi kasutamine on konkreetsel juhul mõistlik.

Jõustamisdirektiivi sõnastusest nähtuvalt on kahjuhüvitise kindla summana väljamõistmine lubatud üksnes „asjakohastel juhtudel“,⁴⁸ milleks eelkõige on olukorrad, kus kahju täpse suuruse tõendamine on võimatu või keeruline.⁴⁹ Seejuures täpsustab jõustamisdirektiiv, et kahju kindlas summas väljamõistmise meedet ei tohi rakendada viisil, mis võimaldaks

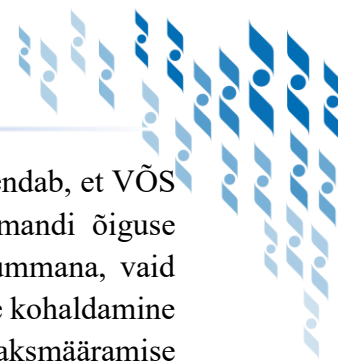
⁴⁵ Komisjoni suunised, lk 4.

⁴⁶ Samas.

⁴⁷ TsMS § 438 lg 1 kohaselt otsustab kohus mh, millist õigusakti tuleb asjas kohaldada, ning § 437 lg 7 kohaselt ei ole kohus otsust tehes seotud poolte esitatud õiguslike väidetega. Vt ka RKTko 01.03.2017, 3-2-1-145-16, p 12 („TsMS § 438 lg 1 järgi peab kohus asja lahendamisel otsustama, mis asjaolud on tuvastatud ja millist õigusakti tuleb kohaldada. TsMS § 436 lg 7 kohaselt ei ole kohus otsust tehes seotud poolte esitatud õiguslike väidetega. Seega ei ole kohus seotud menetlusosaliste seisukohtadega seaduse kohaldamisel, vaid kvalifitseerib esitatud asjaolude alusel õigussuhte ise ja kohaldab TsMS § 436 lg 7 ja § 438 lg 1 esimese lause alusel ka ise seadust.“)

⁴⁸ Jõustamisdirektiivi artikli 13 lg 1 p b. Seda on kinnitanud ka Euroopa Kohus – vt EKo 17.03.2016, C-99/15 *Liffers*, p 19.

⁴⁹ Jõustamisdirektiivi põhjendus 26 kinnitab, et kahju hüvitamist kindlas summas võib nõuda „näiteks juhtudel, kui on keerukas täpselt määratleda kahju tegelikku suurust“.

kahjustatud isikul kahju hüvitamise õiguskaitselahendit kuritarvitada.⁵⁰ See tähendab, et VÕS § 127 lg 6 teist lauset ei saa tõlgendada selliselt, et *kõikide* intellektuaalomandi õiguse rikkumiste puhul oleks *alati* võimalik kahjuhüvitise väljamõistmine kindla summana, vaid kohus peab hindama, kas konkreetse juhtumi puhul on VÕS § 127 lg 6 teise lause kohaldamine mõistlik. Võib argumenteerida, et kuivõrd kõnealuse kahjuhüvitise suuruse kindlaksmääramise meetodi eesmärk on eelkõige võimaldada kohast hüvitist sellistel juhtudel, kus kahju täpse suuruse tõendamine on ebaproportsionaalselt keeruline, siis asjakohaseid juhtumeid, mil seda meetodit tuleks kasutada, tuleb tuvastada lähtuvalt sellest, millist pingutust või kulutusi nõuaks kogu tekkinud kahju tõendamine. Seejuures tuleb kohtutel arvestada sellega, et kahju täpse suuruse tõendamisele esitatud nõuded ei tohiks muuta kahju hüvitamise õiguskaitselahendit autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste rikkumise korral niivõrd ebaefektiivseks, et õiguste omajate jaoks ei oleks mõistlik oma õigusi kaitsta.

Hüvitatava kahju ulatus VÕS § 127 lg 6 järgi. Jõustamisdirektiivi artikli 13 sõnastuse kohaselt peaks kindlas summas kahjuhüvitis lähtuma „peamiste tegurite üldsummast“, võttes seejuures arvesse vähemalt „autoritasude või honoraride summat, mis oleks võidud saada, kui rikkuja oleks taotlenud kõnealuse intellektuaalomandi kasutamiseks autoriõigusi“.

Jõustamisdirektiivi põhjendus 26 näeb ette, et kindla summana määratava kompensatsiooni suurus peab põhinema objektiivsetel kriteeriumidel. Jõustamisdirektiivi eesmärkidest lähtuvalt tuleks objektiivset kriteeriumi mõista selliselt, et kahjuhüvitise suurus tuleb määratleda viisil, mis tagab, et kohtu poolt välja mõistetav summa on võimalikult lähedal sellele summale, milles kahju objektiivselt hinnates tõenäoliselt tekkis, isegi kui kahju suurust selle summa terves ulatuses ei ole võimalik tõendada. See tähendab muuhulgas, et kindlas summas kahjuhüvitis peaks lisaks autoritasude summale (mis on sisuliselt hüpoteetiline litsentsitasu rikkuja poolt kasutatud teose, esituse või muu õiguste objekti kasutamise eest) võtma arvesse ka õiguste valdajale tekkinud kulusid, sh kulutusi rikkumise tuvastamisele ja uurimisele.⁵¹ Ka Euroopa Kohus on kinnitanud, et kahjuhüvitise kindla summana väljamõistmisel ei piisa üksnes sellest, kui õiguste omajale hüvitatakse hüpoteetiline litsentsitasu, mida tulnuks maksta, kui rikkuja oleks saanud õiguste omajalt litsentsi teose kasutamiseks.⁵² Lisaks võimalikele rikkumise tuvastamise ja uurimisega seotud kuludele ei võimaldaks pelgalt litsentsitasu maksmine tagada näiteks makstavatelt summadelt intressi maksmist ega võimaliku mittevaralise kahju hüvitamist.⁵³ On ilmne, et kohtu poolt objektiivsete kriteeriumide alusel kindla summana määratud kahjuhüvitis ei pruugi alati olla täpselt võrdne tegelikult tekkinud kahju suurusega. Euroopa Kohus on aga sedastanud, et selliselt arvutatud kahjuhüvitis ei peagi olema tegelikult tekkinud kahjuga täpselt samaväärne.⁵⁴

VÕS § 127 lg 6 teine lause on oma sõnastuselt eelnevaga kooskõlas. Kuivõrd kohus võib kahjuhüvitise kindla summana väljamõistmisel lähtuda *muu hulgas* hüpoteetilisest litsentsitasust, saab ta asjakohasel juhul arvesse võtta ka teisi asjaolusid, mis kahju suurust mõjutavad. Ka praktikas on kohtud mitmel juhul mõistnud VÕS § 127 lg 6 teise lause alusel

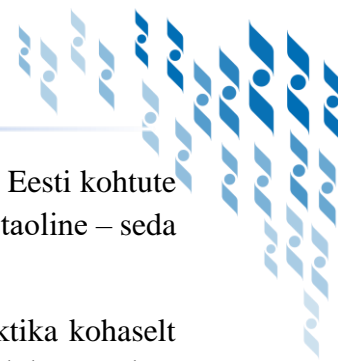
⁵⁰ Jõustamisdirektiiv, artikli 3 lg 2.

⁵¹ Jõustamisdirektiivi põhjendus 26.

⁵² EKo 25.01.2017, C-367/15 OTK, p 30.

⁵³ Samas. Vt ka EKo 17.03.2016, C-99/15 Liffers, p 18.

⁵⁴ EKo 25.01.2017, C-367/15 OTK, p 26.

välja kahjuhüvitise, mis on suurem kui hüpoteetiline litsentsitasu.⁵⁵ Samas ei ole Eesti kohtute praktika VÕS § 127 lg 6 teise lause alusel väljamõistetava kahju ulatuse osas ühetaoline – seda asjaolu on põhjalikumalt käsitletud peatüki järgmises alajaotises.

Mittevaralise kahju hüvitamine VÕS § 127 lg 6 alusel. Euroopa Kohtu praktika kohaselt peab asjakohasel juhul olema võimalik mittevaralist kahju arvesse võtta ka olukorras, kus kahjuhüvitis määratakse nn teise alternatiivi alusel ehk kindla summana.⁵⁶ Euroopa Kohtu praktikale tuginedes on ka Riigikohus kinnitanud, et asjakohasel juhul võib VÕS § 127 lg 6 teise lause alusel kahjuhüvitist välja mõistes võtta arvesse mittevaralist kahju.⁵⁷

Euroopa Kohtu kohtujurist Melchior Wathelet on leidnud, et lähtuvalt jõustamisdirektiivi loogikast ei ole kahjuhüvitise kindlas summas väljamõistmise eesmärk muuta hüvitatava kahju ulatust, vaid vastav jõustamisdirektiivist tulenev võimalus puudutab üksnes kahju hindamise kriteeriumide sisustamist, võimaldades õiguste omajale madalama tõendamiskoormise kahjuhüvitise suuruse määramisel.⁵⁸ Selle loogika kohaselt peaks mõlema kahjuhüvitise suuruse määramise alternatiivi alusel olema võimalik mõista välja hüvitis mittevaralise kahju eest samadel juhtumitel ning sisuliselt samas ulatuses.

Riigikohus on varasemalt selgitanud, et mittevaralise kahju hüvitamine VÕS § 127 lg 6 teise lause kohaselt ei eelda, et seejuures oleks rikutud ka VÕS § 1045 lg 1 p-i 4 ja § 1046 lg-t 1.⁵⁹ Sellest nähtuvalt on võimalik, et autoriõiguse või kaasnevate õiguste rikkumisel on kahe mittevaralise kahju hüvitamise aluse kohaldamisala mõnevõrra erinev – VÕS § 127 lg 6 teise lause alusel võib olla võimalik nõuda mittevaralise kahju hüvitamist ka siis, kui selline kahju nõ üldreegli kohaselt, s.o lähtuvalt VÕS § 1046 lg-st 1 ning § 134 lg-test 2, 5 ja 6, hüvitamisele ei kuulu.

Ülalviidatud kohtujuristi kommentaari kontekstis on oluline täheldada, et Riigikohtu lähenemine ei ole vastuolus jõustamisdirektiiviga: direktiiv ei näe liikmesriikidele ette kohustust järgida seal toodud loogikat, niivõrd kui liikmesriikides on tagatud õiguste omajatele soodsam kaitse.⁶⁰ Teiseks tuleb silmas pidada, et viidatud Riigikohtu lahend ei sätesta, millisel juhul on VÕS § 127 lg 6 teise lause alusel võimalik mittevaralist kahjuhüvitist välja mõista. Kuigi mittevaralise kahju hüvitamine VÕS § 127 lg 6 teise lause kohaselt otseselt ei eelda VÕS § 1045 lg 1 p 4 ja § 1046 rikkumist, ei tähenda see automaatselt, et igasugune AutÕS § 12 lg-s 1 toodud autori isiklike õiguste rikkumine toob kaasa hüvitatava mittevaralise kahju tekkimise. Võib argumenteerida, et ka VÕS § 127 lg 6 teise lause alusel mittevaralise kahjuhüvitise väljamõistmiseks peab olema toime pandud autori au teotamine või muu sarnase isikliku õiguse rikkumine, mis oleks paljudel juhtudel hüvitatav ka VÕS § 1045 lg 1 p 4 ning § 1046 lg 1 alusel. Seega vajab kohtupraktikas täpsustamist, millisel juhul võimaldab VÕS § 127 lg 6 teine lause mittevaralise kahju hüvitamist.

⁵⁵ Vt nt TlnRnKo 7.10.2014, 2-13-45775/31, HMKo 20.04.2017, 2-16-17339/14.

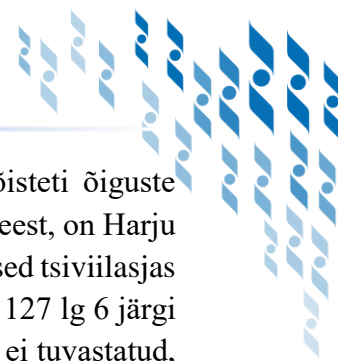
⁵⁶ Vt EKO 17.03.2016, C-99/15, *Liffers*, p-d 15 ning 27.

⁵⁷ RRTKo 30.10.2017, 2-14-56641/69, p-d 21.3–21.5.

⁵⁸ Vt selle kohta kohtujuristi Melchior Wathelet 19.11.2015. a ettepanekut Euroopa Kohtu kohtuasjas C-99/15 *Liffers*, p-d 25–29.

⁵⁹ RRTKo 30.10.2017, 2-14-56641/69, p 21.3.

⁶⁰ EKO 25.01.2017, C-367/15 *OTK*, p 22.

Üheks esimeseks juhtumiks, kus eelviidatud Riigikohtu lahendile viidates mõisteti õiguste rikkujalt VÕS § 127 lg 6 teisele lausele viidates välja hüvitis mittevahalise kahju eest, on Harju Maakohu 18. detsembri 2018. a ja Tallinna Ringkonnakohtu 25. mai 2019. a otsused tsiviilasjas nr 2-17-14515. Selles asjas võimaldasid kohtud mittevahalise kahju hüvitamist § 127 lg 6 järgi ka olukorras, kus VÕS § 1045 lg-s 4 ja §-s 1046 kaitstud õigushüvede rikkumist ei tuvastatud, vaid mittevahalise kahju hüvitamise tingis asjaolu, et oluliselt ja pikaajaliselt rikuti autori õigust autorinimele, autorsusele ja teose puutumatusse.⁶¹

B. VÕS § 127 lg 6 teise lause rakendamine kohtupraktikas

Eesti senises kohtupraktikas leidub maa- ja ringkonnakohtu lahendeid, kus kohus on VÕS § 127 lg 6 teise lause alusel mõistnud välja kindlas summas kahjuhüvitise summas, mis lisaks hüpoteetilisele litsentsitasule võtab arvesse ka õiguste omajal tekkinud kulutusi.⁶² Tsiviilasjas nr 2-13-45775 mõistis Harju Maakohus õigustatud isiku kasuks välja kahekordse litsentsitasu, leides, et „[k]aks korda suurema hüvitise maksmine on proportsionaalne ja kooskõlas autorite vaheliste õiguste kaitse eesmärgiga.“⁶³ Samuti põhjendas maakohus oma otsust argumendiga, et „makstav hüvitis peab olema kohaselt suurem litsentsilepingu alusel makstavast tasust (litsentsitasust), sest vastasel juhul puuduks muu hulgas kontserdikorraldajatel stiimul lepingute sõlmimiseks ja õiguspäraseks käitumiseks.“⁶⁴ Apellatsioonimenetluses nõustus Tallinna Ringkonnakohtu nii maakohu otsuse resolutsiooni kui ka selle põhjendustega.⁶⁵

Eesti kohtupraktikas leidub ka lahendeid, kus kohus on keeldunud VÕS § 127 lg 6 teise lause kohaldamisel suurema kui ühekordse hüpoteetilise litsentsitasu väljamõistmisest.⁶⁶ Näiteks tsiviilasjas nr 2-16-16109 nõudis autorite kollektiivse esindamise organisatsioon autoriõiguse rikkujalt VÕS § 127 lg 6 teise lause alusel kahjuhüvitist kahekordse litsentsitasu suuruses, hüvitamiseks seeläbi õiguste omajatele nii saamata jäänud litsentsitasu kui ka kahju sissenõudmisega tekkinud kulud. Tallinna Ringkonnakohtu mõistis VÕS § 127 lg 6 alusel välja ühekordse litsentsitasu. Seoses võla sissenõudmiseks tehtud mõistlike kulude hüvitamisega leidis kohus, et kahjustatud isikul on tema autoriõiguse rikkumise korral õigus selliste kulude hüvitamist nõuda, kuid selleks peab nõude esitaja „kohtu ette tooma ja tõendama asjaolud, mille alusel saab kohus järeldada, et hagejal tekkisid konkreetsed võla sissenõudmisega seotud kulud“, kusjuures asjaolu, et „võla sissenõudmisega tavaliselt kulud tekivad, ei õigusta litsentsitasu kahekordses määras nõudmist.“⁶⁷ Seega pole Eesti kohtupraktika VÕS § 127 lg 6 teise lause alusel väljamõistetava kahju ulatuse osas ühetaoline.

Euroopa Komisjon on jõustamisdirektiivi rakendamise kohta antud suunistes järeldanud, et „kahjuhüvitise kindlaksmääramisel kindlas summas ei tohi mingil juhul piirduda vaid hüpoteetilise autoritasu/honorari ühekordse summaga ning võib olenevalt juhtumist hõlmata

⁶¹ TlnRnKo 24.05.2019, 2-17-14515/69, p 13.4.3. Vt ka HMKo 18.12.2018, 2-17-14515/48, p-d 239–243.

⁶² TlnRnKo 7.10.2014, 2-13-45775/31; HMKo 20.04.2017, 2-16-17339/14.

⁶³ HMKo 14.03.2014, 2-13-45775/22, p 21.

⁶⁴ Samas.

⁶⁵ TlnRnKo 7.10.2014, 2-13-45775/31, p 6.

⁶⁶ Vt TrtRnKo 16.10.2013, 2-12-24099/49; TlnRnKo 28.12.2017, 2-16-16109/49.

⁶⁷ TlnRnKo 28.12.2017, 2-16-16109/49, p 13.

suuremat summat.⁶⁸ Oluline on aga märkida, et Komisjoni suunised ei ole liikmesriikide kohtutele õiguslikult siduvad.⁶⁹ Teiseks, eelviidatud väide on Komisjoni tõlgendus Euroopa Kohtu lahenditest *Liffers* ning *OTK*.⁷⁰ Nii lahendis *Liffers* kui *OTK* selgitas Euroopa Kohus, et lisaks hüpoteetilisele litsentsitasule peab õiguste omajal olema võimalik nõuda jõustamisdirektiivi artikli 13 lg-s 1 sätestatud teise alternatiivi alusel ka muu kahju hüvitamist.⁷¹ Samas ei ole Euroopa Kohus piiranud kahe kahjuhüvitise meetme paralleelset rakendamist selleks, et tagada tekkinud kahju täies ulatuses hüvitamine.⁷² Seega ei ole iseenesest jõustamisdirektiiviga vastuolus mõnest Eesti kohtu lahendist nähtuv lähenemine, mille kohaselt hüpoteetiline litsentsitasu mõistetakse välja kindla summana VÕS § 127 lg 6 teise lause alusel ning ülejäänud kahju kuulub hüvitamisele ulatuses, milles sellise kahju tekkimine on tõendatud. Siiski tuleb arvestada, et autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste rikkumise puhul on paljudel juhtudel kahju täpne tõendamine võimatu või eproportsionaalselt kulukas. Nii jõustamisdirektiivi tekstist, põhjendustest kui ka Euroopa Kohtu praktikast ilmneb, et vähemalt mõningatel juhtudel on põhjendatud ka hüpoteetiliselt litsentsitasu ületava kahju (eelkõige rikkumise tuvastamise, uurimise ja nõuete esitamise kulude) hüvitamine kindlasummalise kahjuhüvitise osana.⁷³ Järelikult oleks jõustamisdirektiivi sõnastuse ja eesmärgiga kooskõlas lähenemine, mille kohaselt olukordades, kus õiguste omaja on lisaks hüpoteetilisele litsentsitasule nõudnud ka täiendava kahju hüvitamist, ning sellist nõuet vähemalt põhistanud vastavalt TsMS §-le 235, peaks kohus igakordselt hindama, kas antud juhtumi asjaoludest nähtuvalt on põhjendatud täiendavate kulude väljamõistmine VÕS § 127 lg 6 teise lause alusel.

4. KINDLASUMMALISE KAHJUHÜVITISE VÄLJAMÕISTMINE KAHEKORDSE HÜPOTEETILISE LITSENTSITASU SUURUSES

Üks Euroopa Kohtu praktikast ilmnev näide võimalikust objektiivsest kriteeriumist, millest kahjuhüvitise kindla summana väljamõistmisel lähtuda, on kahekordne hüpoteetiline litsentsitasu. Euroopa Kohus on leidnud, et kahekordne hüpoteetiline litsentsitasu on üldjuhul objektiivne ning tegelikult tekkinud kahjuga piisavalt proportsionaalne kriteerium, mille kasutamine kindlas summas kahjuhüvitise väljamõistmisel vastab jõustamisdirektiivi nõuetele.⁷⁴ Seega ei pea Euroopa Kohus kahekordse hüpoteetilise litsentsitasu määra kasutamist kahjuhüvitise suuruse kindlaksmääramiseks enamikel juhtudel jõustamisdirektiiviga vastuolus olevaks. Üksnes juhul, kui selliselt arvatud kahjuhüvitis ületab tegelikult tekkinud kahju

⁶⁸ Komisjoni suunised, lk 5.

⁶⁹ Komisjoni suunised, lk 3.

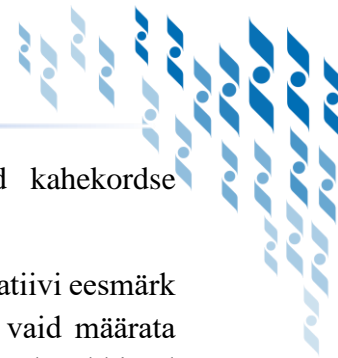
⁷⁰ Vt Komisjoni suunised, lk 5.

⁷¹ EKo 17.03.2016, C-99/15, *Liffers*, p-d 15, 25 ning EKo 25.01.2017, C-367/15 *OTK*, p 30.

⁷² Pigem tundub Euroopa Kohus kinnitavat mõlema kahju hüvitamise alternatiivi samaaegse rakendamise võimalikkust lahendis *Liffers* – vt EKo 17.03.2016, C-99/15, *Liffers*, p 27. Nimetatud lahendist nähtub, et hüpoteetilise litsentsitasu väljamõistmisel jõustamisdirektiivi artikli 13 lg 1 teise alternatiivi alusel ei saa olla välistatud samaaegselt ka sellise kahjuhüvitise nõudmine, mis on sätestatud artikli 13 lg 1 esimeses alternatiivis.

⁷³ Vt nt jõustamisdirektiivi põhjendus 26; EKo 25.01.2017, C-367/15 *OTK*, p 30; EKo 17.03.2016, C-99/15 *Liffers*, p 18.

⁷⁴ EKo 25.01.2017, C-367/15 *OTK*, p-d 25–31.

„selgelt ja märkimisväärselt“, võib kahjuhüvitis, mis on välja mõistetud kahekordse hüpoteetilise litsentsitasuna, olla direktiiviga vastuolus.⁷⁵

Jõustamisdirektiivi põhjendus 26 täpsustab, et direktiivi artikli 13 lg 1 teise alternatiivi eesmärk ei ole sätestada liikmesriikidele kohustust kehtestada karistuslik kahjuhüvitis, vaid määrata objektiivsetel kriteeriumidel põhinev hüvitis, võttes ühtlasi arvesse õiguste omajatele tekkinud kulusid.⁷⁶ Sisuliselt nähtub sellest, et jõustamisdirektiiv ei keela, kuid ka ei nõua karistusliku kahjuhüvitise kehtestamist.⁷⁷

Eesti Autorite Ühing on teinud Justiitsministeeriumile ettepaneku näha VÕS § 127 lg 6 teise lause alusel väljamõistetava kindlas summas kahjuhüvitise suurusena autoriõiguse rikkumisel ette kahekordne hüpoteetiline litsentsitasu. Euroopa Liidu liikmesriikidest on selline lahendus kehtestatud näiteks Poolas.⁷⁸

Ettepanekut põhjendatakse sellega, et kui kohus mõistab VÕS § 127 lg 6 alusel välja ühekordse hüpoteetilise litsentsitasu, ei kaasne õigusrikkuja jaoks litsentsilepingu sõlmimata jätmisega märkimisväärselt majanduslikku riski, mistõttu puudub teose kasutajatel tihti piisav stiimul litsentsilepingu sõlmimiseks. Kahekordne litsentsitasu seevastu omaks preventiivset mõju õigusrikkumiste ärahoidmisel. Eesti Autorite Ühing toob välja, et preventiivsel eesmärgil kehtestatud kahjuhüvitise summat õigustab ka asjaolu, et autoritel on paljudel juhtudel võimatu takistada oma teose loata kasutamist, mistõttu võib kahju hüvitamise nõude esitamine (ja selle preventiivne mõju) olla õiguste omajate jaoks ainus võimalik meede selleks, et piirata oma teose õigusvastast kasutamist.

Eelneva analüüsi põhjal ei ole kindlasummalise kahjuhüvitise suuruse (sh eeldusliku) fikseerimine kahekordse hüpoteetilise litsentsitasuna siiski otstarbekas. VÕS § 127 lg 6 teise lause praegune sõnastus ei takista kahjuhüvitise väljamõistmist kahekordse hüpoteetilise litsentsitasu ulatuses. Jõustamisdirektiivist tulenevalt on kohtutel kohustus lähtuvalt asjaoludest iga kord hinnata, kas ning millisel määral mõista kahjustatud isikule VÕS § 127 lg 6 teise lause alusel lisaks hüpoteetilisele litsentsitasule välja ka täiendav kahju, sh tekkinud kulusid. Seeläbi on tagatud paindlikkus VÕS § 127 lg 6 kohaldamisel, hoides ära olukorrad, kus kahekordne

⁷⁵ Sel juhul kujutab kahekordne hüpoteetiline litsentsitasu endast sellist õiguste kuritarvitamist, mis oleks jõustamisdirektiivi artikli 3 lg 2 kohaselt keelatud. Vt ka EKo 25.01.2017, C-367/15 OTK, p 31.

⁷⁶ Jõustamisdirektiivi põhjendus 26.

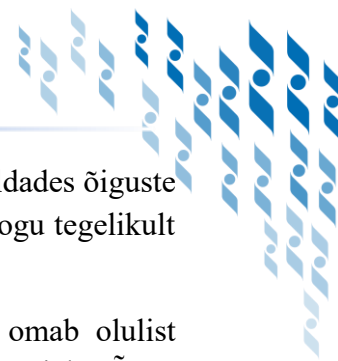
⁷⁷ Ka Euroopa Kohus on selgitanud, et kuigi kahju kindlas summas hüvitamise võimaluse eesmärk ei ole panna liikmesriikidele kohustust näha ette karistusliku iseloomuga kahjuhüvitis, siis ei keela jõustamisdirektiiv niisugust meedet kehtestada – vt EKo 25.01.2017, C-367/15 OTK, p 28.

⁷⁸ *Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnychi* (Poola 4.02.1994. a autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste seadus) artikli 79 lg 1 sätestab järgmist:

„Autori varaliste õiguste omaja, kelle õigusi on rikutud, võib õigusi rikkunud isikult nõuda:

1. rikkumise lõpetamist;
2. rikkumise tagajärgede kõrvaldamist;
3. kahju hüvitamist:
 - a) üldpõhimõtete alusel või
 - b) makstes kahekordse või autori varaliste õiguste süülise rikkumise korral kolmekordse summa nõuetekohasest tasust, mille ta oleks pidanud maksuma, kui õiguste omaja oleks teose kasutamiseks loa andnud;
4. teenitud tulu üleandmist.“

Oluline on täheldada, et Poola Konstitutsioonikohtu otsusega tunnistati viidatud artikli lg 3 p b kehtetuks osas, mis sätestab, et autori varaliste õiguste süülise rikkumise korral võib nõuda kolmekordset hüpoteetilist litsentsitasu – *Trybunału Konstytucyjnego* 23.06.2015. a otsus SK 32/14 (Dz. U. poz. 932).

hüpoteetiline litsentsitasu selgelt ületaks tegelikult tekkinud kahju, samas võimaldades õiguste omajal põhjendatud juhtudel saada VÕS § 127 lg 6 teise lause alusel hüvitise kogu tegelikult tekkinud kahju ulatuses.

Lisaks on Eesti õiguskorras ka teine õiguskaitsevahend, mille kohaldamine omab olulist preventiivset mõju. VÕS §-s 1043 sätestatud kahjuhüvitise kõrval on õiguste omajal VÕS § 1037 lg 1 ja § 1039 alusel õigus nõuda pahauskselt rikkujalt ka rikkumisega saadud tulu väljaandmist. Tulu väljaandmise õigusega kaasneb rikkujale oht jääda õigusvastase käitumisega vähemalt osaliselt ilma tulust, mida teoste, esituste või muu õiguste objekti õigusvastase kasutamise tekitatakse. See aitab tagada, et õigusvastane tegevus ei tooks rikkujatele varalist kasu ja omab seeläbi olulist preventiivset mõju. Seejuures võimaldavad viidatud sätted nõuda rikkumisega saadud tulu väljaandmist ilma, et õiguste omaja peaks ise tõendama, millist tulu rikkumise tulemusel saadi,⁷⁹ mis vähendab nõude suuruse tõendamise seotud raskusi.

Autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste rikkumist aitab ära hoida ka karistusseadustiku (KarS) vastav regulatsioon. KarS § 224¹ lg 1 kohaselt on autori või autoriõigusega kaasneva õiguse omaja varalise õiguse rikkumine varalise kasu saamise eesmärgil väärtetu, mis on karistatav rahatrahviga. Teose või autoriõigusega kaasneva õiguse objekti ebaseaduslik avalik esitamine, üldsusele näitamine, edastamine, taasedastamine või kättesaadavaks tegemine kutse- või majandustegevuses on KarS § 223 lg 1 kohaselt kuritegu ja karistatav rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega, kui rikkumisega saadud kasu või tekitatud kahju ületab kahtekümmend miinimumpäevamäära.⁸⁰ Nimetatud sätted tagavad karistusliku elemendi autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste rikkumisel ning toimivad samuti preventiivse meetmena rikkumiste ärahoidmiseks.

Lõpetuseks on oluline märkida, et seadusega fikseeritud kahekordne litsentsitasu kahjuhüvitisena tooks kaasa olukordi, kus väljamõistetud kahjuhüvitis ületaks selgelt ja märkimisväärselt tegelikult tekkinud kahju, mille tulemusel selline kahjuhüvitis oleks vastuolus VÕS § 127 eesmärgiga hüvitada kannatanule tegelikult tekkinud kahju. Sellisel juhul omandaks kahjuhüvitis sisuliselt karistusliku iseloomu, mis oleks suure tõenäosusega vastuolus Eesti Vabariigi põhiseadusega, kuna karistusliku iseloomuga kahjuhüvitis on oma olemuselt karistusõiguse funktsiooni realiseerimine tsiviilõigusliku süsteemi kaudu, võimaldamata seejuures isikule KarS-i, kriminaal- ja vääртеomenetluse seadustike ja põhiseadusega ettenähtud garantiisid.⁸¹

⁷⁹ VÕS § 1039 teine lause.

⁸⁰ Miinimumpäevamäära suurus on KarS § 44 lg 2 kohaselt 10 eurot.

⁸¹ Vt K. Sein. *Should Estonian Law Provide for an Award of Punitive Damages?* – *Juridica International* 12/2007, lk-d 49, 50, 54. Näiteks oleks VÕS alusel isiku karistamine madalama tõendamisstandardiga kui karistusõiguses ning ei võtaks arvesse süütuse presumptsiooni (VÕS § 1043 rikkumisel eeldatakse rikkuja süüd lähtuvalt VÕS § 1050 lg-st 1).

KOKKUVÕTE

Käesoleva analüüsi põhjal saab kokkuvõtlikult järeldada, et Eesti õiguskord on kooskõlas jõustamisdirektiiviga kehtestatud nõuetega, võimaldades autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste omajatel nende õiguste rikkumise korral nõuda nii saamata jäänud tulu (eelkõige hüpoteetilise litsentsitasu), õiguste jõustamisega seotud kulude (sh rikkumise tuvastamise, uurimise ja nõuete esitamise kulude) kui ka mittevaralise kahju hüvitamist ning lisaks ka pahatahtliku rikkuja poolt rikkumisega teenitud tulu väljaandmist. Seeläbi on õiguste omajatele tagatud võimalus õiguste rikkumisega tekitatud kahju täielikuks hüvitamiseks. Seejuures võimaldab VÕS § 127 lg 6 teine lause mõista kohtul õiguste omaja kasuks välja õiglane hüvitis ka olukorras, kus kahju täpset suurust ei ole võimalik tõendada või see on väga keeruline.

Siiski vajab Eesti kohtupraktika ühtlustamist selle osas, milline on VÕS § 127 lg 6 teise lause alusel väljamõistetava kahjuhüvitise ulatus. Lähtudes jõustamisdirektiivi sõnastusest ja eesmärgist, peaks õiguste omajatel olema teatud juhtudel võimalik nõuda VÕS § 127 lg 6 teise lause alusel lisaks hüpoteetilisele litsentsitasule ka muu kahju hüvitamist (sh õiguste jõustamiseks kantud kulude hüvitamist). Üksnes sellisel juhul on tagatud, et ebaproportsionaalsed tõenduslikud raskused ei takista põhjendamatult kahjuhüvitise nõudmist ning õiguste omajatele on tagatud tõhus ja kõrgetasemeline kaitse. Samuti vajab kohtupraktikas täpsustamist, milliste rikkumiste korral on võimalik mõista õiguste omajale välja mittevaralise kahju hüvitis VÕS § 127 lg 6 teise lause järgi.

Analüüsi koostamise üheks ajendiks oli õiguste omajate esindusorganisatsiooni ettepanek fikseerida VÕS § 127 lg 6 teise lause alusel väljamõistetava kahjuhüvitise suuruseks autoriõiguse rikkumisel kahekordne hüpoteetiline litsentsitasu, mida rikkuja oleks pidanud õiguste omajale teose või autoriõigusega kaasneva õiguse objekti kasutamise eest maksma. Analüüsi tulemustest nähtuvalt ei ole sellise süsteemi kehtestamine Eestis otstarbekas, kuna seaduse praegune sõnastus, arvestades ka jõustamisdirektiivi koos seda sisustava Euroopa Kohtu praktikaga, võimaldab ka täna põhjendatud juhtumitel nõuda kahju hüvitamist kahekordse hüpoteetilise litsentsitasu ulatuses. VÕS § 127 lg 6 teise lause kõrval võimaldab alusetu rikastumise instituut nõuda pahauskselt rikkujalt ka rikkumisega saadud tulu väljaandmist, mis aitab tagada, et õigusvastane tegevus ei tooks rikkujatele varalist kasu ja omab seeläbi olulist preventiivset mõju. Seejuures on regulatsiooni praegune sõnastus paindlik, aidates ära hoida olukordi, kus väljamõistetud kahjuhüvitis ületaks selgelt ja märkimisväärselt tegelikult tekkinud kahju.